Joan Alfred Martínez

Valors per a un republicanisme cívic valencià

Idees per a l'acció del valencianisme

fundació nexe

#AgoraNexe1

Valors per a un republicanisme cívic valencià

Idees per a l'acció del valencianisme[1]

Joan Alfred Martínez i Seguí
Universitat de València

Resum:
L'autor proposa una ètica pública d'inspiració republicana i humanista, aplicada al cas del País Valencià, com a instrument d'acció política imprescindible per a regenerar les institucions democràtiques, danyades per les desigualtats creixents, els abusos de poder, la corrupció i la desafecció política de la ciutadania. Aquesta proposta, formulada des d'una teoria política normativa lligada al context social i històric, es concreta en cinc valors en favor d'un «republicanisme cívic valencià»: 1) la vocació sincera de diàleg i la voluntat d'acord, pacte o consens; 2) la reivindicació del paper de la societat civil; 3) la raó anamnètica: recuperar la memòria històrica; 4) les exigències de regeneració democràtica; i 5) el subjecte sociopolític «poble valencià»: *demos/ethnos* i federalisme.

1. Aquest text ha estat elaborat a partir d'un esquema inicial exposat el 12 de maig del 2014 al Departament de Filosofia del Dret, Moral i Política de la Universitat de València com a conferència de cloenda del Seminari de Formació i Cultura Política «Personalisme i problemes actuals», del curs 2013-2014.

1. Presentació

En el temps present de paradoxal interacció entre la globalització neoliberal i les accions dutes a terme en l'àmbit local, és imprescindible parar atenció urgentment a la desafecció ciutadana cap a una democràcia assetjada per distintes patologies (greu crisi dels drets socials, però també escurçament dels drets civils i dels drets de les minories nacionals, múltiples formes d'abusos de poder, clientelisme, corrupció inoculada en la cultura política, manca d'acció esperançadora de les institucions davant reptes inajornables...). Totes aquestes malalties del teixit sociopolític, combinades entre si, engendren un malestar angoixant i, fins i tot, la preocupació temorosa davant les incerteses que puga deparar l'immediat futur tant en l'esfera pública com en la privada de la vida de cada persona.

Ens cal un model d'ètica pública per a una democràcia de major qualitat, i també calen uns mínims vincles compartits de caràcter comunitari i identitari.

Aquestes inquietuds ciutadanes, a peu de carrer, a hores d'ara poden trobar en àmbits de discussió intel·lectual uns ajuts inestimables per a pensar i construir críticament unes democràcies més humanitzadores, solidàries i participatives; en definitiva, més avançades respecte al model tradicional de democràcia liberal representativa i obertes a complementar en l'àmbit social el contracte simètric d'interessos amb una nova versió integradora de l'aliança comunitària, la qual sempre requereix un

#AgoraNexe1

esforç asimètric per part de la persona que exerceix la fraternitat amb els altres.[1]

En aquest sentit, s'ofereix ací una proposta que pretén engrescar valencians i valencianes en favor d'un «republicanisme cívic». Cal contrarestar les actituds d'indecisió, desarrelament, desmoralització i aïllament individual dels nostres conciutadans, presos dels símptomes d'una «democràcia sense ciutadans». Puix un dels reptes dels nostres sistemes democràtics rau en la construcció d'una ciutadania moral, en què els ciutadans se sàpien no sols emparats per uns drets fonamentals, sinó també cridats responsablement a l'exercici d'uns deures cívics de cooperació en benefici del bé comú.[2]

---

1. Adela Cortina parla de la «capacitat de contractar» i la «capacitat d'entrar en aliança» com a dos mètodes distints per a comprendre els vincles humans. Dues formes d'interpretar la convivència humana, tot i cerciorar-se que la primera s'ha extralimitat fins a conquerir espais propis de la segona. Per això, enfront de l'expansió desorbitada de les relacions mercantils, urgeix la tasca de crear autèntiques zones d'humanitat i gratuïtat en el si de les societats contemporànies, àmbits de llibertat i sentit que compensen l'entropia funcionalista i racionalitzadora en pro de la construcció de comunitats morals, nodridores d'una rica i viva societat civil en diàleg. Vg. Adela Cortina, *Contracte i aliança. Ètica, política i religió*, Barcelona, Cruïlla, 2001.

2. *Democracia sin ciudadanos. La construcción de la ciudadanía en las democracias liberales* [Victoria Camps, ed.], Madrid, Trotta, 2010. Les següents paraules donen major claredat a l'argument: «El pensamiento que ha servido de base a las democracias actuales ha sido el liberalismo en el sentido más amplio, más positivo y también más peyorativo del término. Democracias liberales son las democracias que han ido haciendo suyos los derechos civiles, políticos e incluso sociales —no siempre en la misma medida—, y que, en cualquier caso, se han construido en torno al valor inalienable del individuo y sus libertades. Esa primacía de la

Dit amb altres paraules, dins del marc actual del debat sobre el paper de l'ètica pública en la teoria de la democràcia, es tracta de bastir una reflexió aplicada i aplicable a la realitat valenciana. És així que, sense cap mena de dubte, el present treball és deutor del gir metodològic de la filosofia política contemporània cap a una teoria política arrelada en el context sociohistòric en què es formula, explicitada per mitjà d'una raonabilitat pràctica que aspira a orientar les conductes dels ciutadans amb una vocació normativa i, al capdavall, oberta a la contingència dels fets humans i al conflicte, sense perdre l'orientació envers uns principis de justícia universals que emmarquen la cultura política de les democràcies actuals.

---

libertad es, al mismo tiempo, un presupuesto y un inconveniente para construir ciudadanía. Es un presupuesto y una condición porque la libertad es sinónimo de soberanía y el ciudadano tiene que ser, por definición, un ser capaz de decidir por sí mismo y con posibilidades de hacerlo. Al mismo tiempo, vivir en sociedad significa compartir intereses comunes y también estar al servicio de ellos. Ese equilibrio entre el disfrute de unas cotas de libertad cada vez mayores y el deber de hacerse cargo del mantenimiento y la provisión de ciertos bienes básicos a los que todos tienen derecho es uno de los objetivos más difíciles de conseguir. Las críticas que el pensamiento liberal ha ido recibiendo a lo largo de los últimos decenios tienen todas ellas un denominador común: las democracias liberales adolecen de capital social [de valors de solidaritat], los ciudadanos no viven cohesionados y no se sienten motivados para hacerse cargo de unas obligaciones que conciernen a todos. De todas las teorías políticas actuales, el republicanismo, con su crítica a la concepción puramente negativa de libertad [llibertat sols com a autonomia privada, però no com a participació activa en els afers públics] y su insistencia en la necesidad de hacer individuos virtuosos [en la pràctica de l'ètica pública], es la teoría que mejor recoge las deficiencias de la ciudadanía en nuestro tiempo.» *Ibid*., p. 10.

Abans de res, entrant ja en matèria, m'agradaria aclarir dos possibles dubtes o malentesos sobre el contingut que s'aborda en aquest document:

- Per molts entusiasmes apassionats que desperte la polèmica sobre la forma política del cap d'Estat a Espanya, monarquia o república, en voga amb tota la seua panòplia simbòlica i emotiva arran la recent successió en la Corona, no és eixe el debat que m'interessa tractar. Tot i que aprofite per a dir que, apostant per les formes mixtes, una monarquia de vocació liberalrepublicana, federalista i fins i tot austriacista no estaria malament per al futur.

- El republicanisme cívic que plantege no evoca la imatge al·legòrica de la Marianne de la Revolució francesa amb el seu barret frigi; en el sentit d'un model de republicanisme francés típicament racionalista, de confrontació freda entre els individus aïllats i l'Estat centralista en el fet polític, unificador i uniformista en el fet cultural i lingüístic, i laïcista agressiu en les relacions amb les religions.

Aleshores, quan parle d'un «republicanisme cívic», busque fonamentar-lo partint d'una distinció clàssica en la filosofia política referida a dues tradicions del pensament democràtic: el liberalisme i el republicanisme. Ambdós vectors d'idees es complementen fent èmfasi en distints punts:

- El liberalisme incideix en el reconeixement i la garantia dels drets i les llibertats dels ciuta-

dans i en la divisió estricta dels poders públics, perquè els poders de l'Estat es fiscalitzen entre ells i preserven així, de manera més efectiva, l'àmbit d'autonomia privada de la ciutadania.

- El republicanisme subratlla el foment de la participació activa dels ciutadans en el procés de presa de decisions públiques i l'articulació d'una ètica pública que, juntament amb el dret, regisca la relació entre l'Estat i la societat civil plural.

2. Objectiu

Des del respecte a la diversitat cultural i el pluralisme social i polític presents en la societat valenciana, amb una perspectiva de transversalitat, l'objectiu és ajudar a bastir un «republicanisme cívic valencià», un model d'ètica pública per a una societat que aspire a una democràcia de major qualitat. Cal, doncs, crear les condicions de possibilitat perquè fructifique una ètica sociopolítica compartida enmig de l'espai públic, ço és, una ètica mínima de valors comuns per a la raó pública entesa com a comunitat de principis que permeta a la societat civil valenciana orientar democràticament uns mínims vincles compartits de caràcter comunitari i identitari. I que, a més, com a bon model d'inspiració republicana, impulse la competició política de baix cap amunt, que òbriga la partitocràcia —causant en gran part de la desafecció política— a una major participació efectiva de la ciutadania en la vida democràtica; o el que és el mateix, que òbriga les

portes de la reclosa i moltes vegades opaca política partidista a la societat civil.

En definitiva, si se'm permet, es tractaria de bregar per construir un «valencianisme sociocultural i polític en sentit ampli», de caràcter obert i flexible, a tall de mesura ètica compartida en l'àmbit públic en pro d'una democràcia més decididament deliberativa. Un republicanisme cívic valencià que, així, faça factible i viable influir en la cultura política valenciana i, en últim terme, en la conformació de les nostres institucions públiques de govern i en el dret que regula la nostra convivència social.

3. Motius per a bastir una ètica pública

Evidentment, de raons que justifiquen la necessitat d'una renovellada ètica pública democràtica no en falten amb el panorama actual de «tempesta perfecta», usant la metàfora emprada per Josep V. Boira.[3] El geògraf explicita així la fallida material i la decadència moral a les quals ens hem vist abocats com a col·lectivitat arran d'una multiplicitat de causes que resulta ben penós enumerar. A saber, la ja secular falta de cohesió interna del poble valencià, dividit per variades fractures tant de tipus territorial i d'adscripció identitària com de tipus ideològic, amb una especial lluita caïnita entre sensibilitats sociopolítiques de dreta i esquerra; el tòpic i no menys real «meninfotisme» individualista propi de la idiosincràsia valenciana, unit a la manca d'una societat civil vertebrada i

3. Josep Vicent Boira, *Valencia, la tormenta perfecta*, Barcelona, RBA, 2012.

crítica, ara més necessària que mai, davant l'acció de les administracions i el poder públic; el perillosíssim fenomen d'erosió i degradació de les garanties dels nostres drets civils i socioeconòmics que clevilla o fractura el contracte social com a conseqüència directa de l'actual crisi econòmica; la corrupció malversadora i el balafiament dels recursos públics juntament amb la irresponsabilitat d'aquells que han gestionat la Generalitat des d'un model neoconservador que està en plena implosió interna; el dur tracte que ha patit el model econòmic valencià pels efectes de la globalització i la imperiosa necessitat de reconfigurar-lo, la pèrdua del braç financer autòcton de les caixes d'estalvi, les greus conseqüències del sistema de finançament injust i negatiu que patim, el qual ens empobreix incrementant el deute autonòmic alhora que no inverteix en les infraestructures de l'arc mediterrani el necessari per a crear creixement econòmic i ocupació laboral; el cordó sanitari preventiu al voltant de Catalunya que, en clau recentralitzadora, ja patim els territoris de llengua valenciano-catalana (censura a les emissions de TV3-Catalunya Ràdio, tancament de RTVV, nou trilingüisme educatiu que només beneficia el castellà com a llengua dominant a València i Balears, l'invent del «Lapao» o versió del secessionisme lingüístic aplicat a la franja d'Aragó, rebrots d'anticatalanisme espanyolista...); i, per a rematar-ho tot, el desànim depressiu que sofrim els valencians, en gran mesura guanyat a pols per les nostres decisions errades, però en part inculcat per l'òptica centralista i els mitjans de comunicació d'abast estatal que ridiculitzen i criminalitzen la Comunitat Autònoma Valenciana com a boc expiatori dels pitjors mals patits de ma-

nera generalitzada per tot l'Estat (corrupció, abusos de poder, balafiament i mala gestió pública...).

Davant d'aquest panorama, requerim instruments de curació i redreçament del cos social; i no sols pel que fa al que és material, tasca sobretot encomanada a economistes, geògrafs, polítics, sociòlegs, planificadors públics, empresaris i treballadors. Sens dubte, un d'aquests instruments i tal vegada un dels més prioritaris és la construcció d'un «esperit comunitari» que ens enfortisca anímicament i ens done esperança en un millor futur: el nostre *We can*, un «nosaltres podem», l'edificació d'uns mínims d'ètica pública dins d'un relat col·lectiu que ens facilite comprendre'ns i acceptar-nos com a comunitat social amb aspiracions de cohesió interna; una narrativa pròpia que empodere i encoratge el poble valencià com a subjecte actiu de la seua trajectòria històrica de cara al futur més immediat i que, en igualtat de tracte amb altres pobles hispànics i europeus, ens permeta una relació positiva i fructífera amb altres territoris a l'interior d'Espanya i d'Europa.

És així que, quasi 800 anys després de la creació del Regne de València, 300 anys després de la seua abolició jurídica per conquesta militar, vora 100 anys després de la consolidació del regionalisme identitari amb l'Exposició Regional de 1909 i del sorgiment coetani del valencianisme polític, 50 anys després de l'aparició de les tesis nacionalistes de Joan Fuster i de la seua sacsejada a la consciència col·lectiva dels valencians i 30 anys després de la recuperació de l'autogovern al voltant del qual es produí un greu conflicte identitari, pensar el país dels valencians a l'alba del segle XXI exigeix un nou esforç de tots plegats per a construir un valencianisme basat en el diàleg i l'acord

#AgoraNexe1

democràtic com a peça clau, més encara davant el període de reformes i canvis institucionals que l'anomenada Segona Transició provocarà pròximament a Espanya.

4. Instruments per a pensar un nou valencianisme dialògic

¿Com s'ha de pensar eixe nou valencianisme dialògic que ha de fonamentar una ètica mínima per a l'espai públic? ¿Amb quins instruments comptem per a fer-ho?

La fonamentació filosòfica d'un valencianisme dialògic consistent ha d'optar per uns paràmetres metodològics no essencialistes, basats en el paradigma de la raonabilitat argumentativa o raó pràctica aplicada al coneixement dels fets humans. Així, en clau interdisciplinària, seria bo posar en comunicació tibant, en una comunicació en tensió creativa, diverses fonts al nostre abast que poden treballar amb una gran sinergia i complementarietat, a saber:

- L'hermenèutica filosòfica o interpretació crítica dels fenòmens de la vida humana d'autors com Paul Ricoeur o Jesús Conill.[4]

- Les ètiques dialògiques contemporànies de

4. Vegeu Joan Alfred Martínez, «L'hermenèutica fenomenològica d'inspiració personalista: una proposta de pensament per al valencianisme del segle XXI», a *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià en temps de globalització*, València, Universitat de València, 2010, 2a edició, p. 435-452.

l'Escola de Frankfurt (sobretot Jürgen Habermas amb les seues últimes aportacions correctores pel que fa al tracte que cal donar a les religions i les identitats en l'espai públic i Seyla Benhabib amb l'obertura més dialogant cap a les identitats comunitàries de la tercera generació d'aquest corrent filosòfic...), però també l'ètica dialògica més nostra elaborada per cultivadors de la filosofia moral com Adela Cortina o Domingo Garcia Marzà.

S'ha de buscar un discurs conciliador, regenerador, que dissolga els rancors antiintel·lectuals i que subratlle els sentiments, els símbols i els mites en una tradició valenciana autocrítica, dinàmica i oberta.

- El constructivisme historiogràfic i sociològic (aplicat al fet identitari valencià pels historiadors Ferran Archilés i Vicent Baydal o pels sociòlegs Gil Manuel Hernández, Rafael Castelló i Vicent Flor).

- I, finalment, els postulats de filosofia política, tant de les diverses versions actuals de la democràcia liberalrepublicana com del personalisme comunitari —hereu de l'àmplia font de l'humanisme cristià i pròxim al discurs alliberador d'una postmodernitat crítica preocupada per la dignitat de tot ésser humà (Boaventura de Sousa Santos...).

S'ha de tractar, per tant, d'un discurs conciliador, regenerador, que dissolga els rancors antiintel·lectuals encastats en unes classes populars preses per l'autoodi i, així mateix, que remarque la importància dels sentiments, els símbols i els mites en la conformació

#AgoraNexe1

d'una tradició valenciana necessàriament autocrítica, dinàmica i oberta a futures aportacions des del diàleg intercultural. Puix la construcció de qualsevol comunitat social fermament assentada sobre un civisme democràtic requereix sumar i no restar en la seua intrínseca i sana pluralitat de ciutadans. Cal, doncs, fer valdre aquell conegut passatge evangèlic que diu: «Qui no està contra nosaltres, està amb nosaltres» (Mc 9,40 i Lc 9,50); un posicionament de partida que, sens dubte, amplia el ventall d'interlocutors al camp dels indefinits o en procés de conscienciació.

En definitiva, ens cal un paradigma metodològic flexible, postmodern en un sentit humanista —no en el sentit més habitual de caràcter relativista i nihilista—, de tall federatiu i de geometria variable, que ens facilite l'adaptació als diferents nivells de l'acció socioeconòmica, cultural i política, sovint solapats parcialment com fragments irregulars, però que no es poden encabir en el patró uniformitzador de l'Estat-nació a l'estil del mite grec del llit de Procust.[5]

5. Valors per a un valencianisme dialògic

Tenint en consideració la importància d'uns principis de moral social per a construir fermament societat

5. Procust, bandoler i hostaler de l'Àtica que invitava els seus hostes a passar a una estança on els obligava a gitar-se en un llit de ferro, lligant-los les seues extremitats als quatre cantons; allí, després de robar-los, intentava ajustar les dimensions de les seues víctimes al llit, estirant i desconjuntant les extremitats dels més baixets i serrant els braços i cames dels més alts. Aquest mite ben bé pot representar l'acció de l'Estat-nació a tots els nivells quan intenta uniformitzar-ho tot al seu interior.

civil, així com d'uns llaços de comunitat o vincles de pertinença identitària, ¿quins valors o continguts ètics caldria suggerir, des del valencianisme dialògic, per a una proposta d'ètica pública de mínims a debatre i enriquir de manera oberta pels distints punts de vista socials al País Valencià? Òbric ací, sense ànim d'exhaustivitat, una llista oberta a la discussió que xifre en cinc punts: 1) la vocació sincera de diàleg i la voluntat d'acord, pacte o consens; 2) la reivindicació del paper de la societat civil; 3) la raó anamnètica: recuperar la memòria històrica; 4) les exigències de regeneració democràtica; i 5) el subjecte sociopolític «poble valencià».

5.1. La vocació sincera de diàleg i la voluntat d'acord, pacte o consens

La clau de volta de qualsevol ètica pública democràtica ha de ser la vocació sincera de diàleg i la voluntat d'acord, pacte o consens. Així mateix, com a revers de la mateixa moneda, cal una activa labor de denúncia d'aquelles estratègies polítiques espúries de dura confrontació, basades en un realisme polític descarnat i en la polarització social que ofega les possibilitats d'entesa.

En eixe sentit, l'ètica discursiva de Habermas, com a procediment de justícia formal per a garantir una situació ideal de comunicació entre els ciutadans respectuosos amb les regles democràtiques (els feixistes, totalitaris i fonamentalistes de tota mena s'autoexclouen de bell antuvi), apareix com a mecanisme adequat. Ara bé, sempre que, tal com han destacat els seus crítics, eixe discurs habermasià s'esmene i es complemente amb la salvaguarda de la possibilitat de dissentir críticament del punt de vista majoritari, amb

el record d'aquells que no tenen veu (sobretot víctimes oprimides al llarg de la història i persones sense capacitat de raonar o d'obrar) i amb la introducció en l'argumentari a usar en l'exercici de la raó pública d'una hermenèutica crítica.

De tal manera que, amb l'apel·lació a una raonabilitat intersubjectiva i argumentativa, es puga bastir una ètica compartida en l'espai públic. I, obrint-se a una filosofia hermenèutica o interpretativa, més enllà de l'anàlisi dels arguments quantitatius aportats per les ciències socials, es puga tindre també una comprensió qualitativa dels fenòmens humans avaluats. És per açò que el discerniment cognoscitiu sobre temes abans esbiaixadament bandejats cap a la irracionalitat per un constrenyedor positivisme racionalista, com ara els sentiments de pertinença identitària, la interpretació del sentit de la història comunitària o la vivència de les tradicions, cobra un nou vigor i una nova possibilitat de raciocini pràctic lligat als valors morals i, per descomptat, a les dues contribucions irrenunciables de la modernitat política: la democràcia i la filosofia universalista dels drets humans.

Des d'un valencianisme dialògic, cal abordar el conflicte amb actitud d'entesa per a reconduir-lo cap al reconeixement de drets democràtics i l'exigència de deures cívics.

Per altre costat, cal advertir sobre dues actituds molt presents al País Valencià que entrebanquen greument el curs fluid del diàleg democràtic. D'una banda, la tendència de la mentalitat conservadora rígida a defendre l'*statu quo* mitjançant la negació i l'ocultació de la conflictivitat social realment existent, fins que la tensió irresistible duu a l'esclat social i lla-

#AgoraNexe1

vors s'actua contra els «revoltats» criminalitzant-los i amb violència institucional i física. I, d'altra banda, la posició complaent de certa esquerra que, bé hereva del marxisme bé emparada en un determinisme sociològic cegat només pel que hi ha, vol viure instal·lada contínuament en el conflicte social, renunciant a l'esforç de dialogar per a trobar solucions acordades. En aclariment d'aquesta darrera crítica al punt de vista de l'esquerra, paga la pena citar Ernesto Laclau, postmarxista defensor d'una teoria radical de la democràcia. Aquest teòric polític argentí, negant que el conflicte inherent a les societats humanes puga resoldre's mitjançant un acord racional a l'estil de J. Habermas i J. Rawls, admet, nogensmenys, que la missió de tota democràcia pluralista és transformar l'antagonisme amic-enemic en una relació respectuosa d'amic-adversari, en la qual el consens polític suposa alhora un risc i una possibilitat d'estabilització en constant tensió.[6]

Aplicat al cas valencià, aquestes actituds criticades es veuen clarament i paradoxalment en certes postures de *revival* blaver —insidiosament fal·laç en les seues intencions— i d'estreta ortodòxia fusteriana, les quals alimenten el llangorós i ja afeblit conflicte identitari amb iniciatives confluents des d'extrems diametralment oposats, i gens equiparables moralment, com, per exemple, negar-li legitimitat a l'AVL com a instància normativa.

Endemés, eixa mentalitat conservadora també la veiem en l'intent de soterrar la memòria de les víctimes de l'accident de metro de l'Estació de Jesús de

6. Vegeu Ernesto Laclau i Chantal Mouffe, *Hegemonía y estrategia socialista*, Mèxic, Siglo XXI, 1987.

València el 2006 i d'evitar la depuració de responsabilitats polítiques i jurídiques que se'n deriven, així com el tractament desproporcionat i repressiu que el moviment de protesta conegut com a «Primavera valenciana», sorgit en febrer del 2012 davant el procés de retallades pressupostàries en l'educació pública, rebé per part dels cossos de seguretat de l'Estat i els seus responsables polítics. Pel que fa a aquest últim fet, cal valorar que el poder públic s'enfrontà greument amb una joventut valenciana, la qual, en sintonia amb l'espanyola i tal com expressen totes les enquestes sociològiques, no té a penes cap pretensió revolucionària de subversió de l'ordre establit, tot i que sí que reivindica, amb força, profunds canvis institucionals en sentit reformista envers una democràcia més avançada.[7]

Evidentment, des d'un valencianisme dialògic, cal reconéixer i abordar qualsevol conflicte social que es plantege amb actitud i decisió d'entesa per a reconduir-lo cap a una lògica de reconeixement de drets democràtics i d'exigència responsable de deures cívics. Tot i ser conscients del fet que el dret i l'ètica pública no esgotaran mai la dimensió conflictual innata a la política.

5.2. La reivindicació del paper de la societat civil

Sembla clar, a hores d'ara, que el pretés pensament únic, neoliberal i neocon, incentiva la desmobilització de la ciutadania, que es reclou en l'àmbit privat. Això

7. Cf. l'editorial del *País* del 6 de maig del 2014: «Juventud reformista. Una generación muy crítica con la España oficial quiere modernizar su país, no romperlo». En línia: <http://elpais.com/elpais/2014/05/05/opinion/1399318391_054087.html> [Consulta: 17 d'octubre del 2014].

afavoreix que la presa de decisions públiques quede en mans d'equips de notables, els quals nodreixen una elit política merament partitocràtica, molt lligada, d'altra banda, als quadres burocràtics o tecnocràtics de l'Estat. És el que el politòleg David Held ha denominat model de «democràcia legal», tendent cap a una societat de *laissez-faire* o de lliure mercat amb un Estat mínim.[8]

Tanmateix, en contra de tal tendència, en societats democràtiques que es volen madures i aspiren a avançar cap a majors quotes de participació dels ciutadans en la vida pública, cal no sols preservar i millorar les clàssiques estructures de la democràcia representativa, basada indefugiblement en l'acció dels partits polítics, sinó també facilitar el bastiment d'una democràcia més participativa per mitjà d'una multiplicitat d'instruments, com ara: partits més porosos a la participació interna en processos de primàries; llistes obertes en procediments electorals que vinculen més estretament el càrrec electe amb els seus representats; augment de l'ús de la consulta i del referèndum —siga vinculant jurídicament o no— en els diferents àmbits territorials en què s'organitza el poder públic; major facilitat administrativa i atenció parlamentària a les iniciatives legislatives populars... I, per descomptat, en totes eixes iniciatives d'oxigenació ciutadana de la democràcia es requereix, no cal dir-ho, un plantejament d'equilibri institucional que no caiga en l'excés d'un assemblearisme ineficaç i anàrquic.

En aquest sentit, des del punt de vista de la filosofia política, és interessant destacar les contribucions

8. David Held, *Modelos de democracia* [Teresa Albero, trad.], Madrid, Alianza Editorial, 2001, pp. 287-297.

que, per a acomplir aquest menester, poden aportar dos vectors d'idees: el republicanisme i l'humanisme d'inspiració personalista. Ambdós, entre l'espai merament privat d'autonomia personal del ciutadà i l'espai públic de les institucions juridicopolítiques, han insistit tradicionalment en la necessitat de reconéixer i fer valdre un tercer espai: l'àmbit de la societat civil o del que és publicosocial; eixa esfera democràtica d'acció ciutadana que tant va sorprendre el francés Alexis de Tocqueville quan va descobrir de primera mà el funcionament de la democràcia als EUA a mitjans del segle XIX.[9]

A manera d'exemples practicables i complementaris, tan sols en referenciaré dos ja al·ludits. D'una banda, el model d'inspiració republicana de Habermas, és a dir, el d'una democràcia deliberativa que intenta dotar l'opinió pública d'instruments formals de debat a través de la seua teoria de l'acció comunicativa o ètica discursiva. I, d'altra banda, el model de la valenciana Adela Cortina, la qual, fusionant les perspectives de l'humanisme d'inspiració personalista amb les de la filosofia crítica de Frankfurt (en especial el punt de vista de Karl Otto Apel), ha formulat la seua proposta d'«ètica civil o ètica mínima», com a concreció d'uns mínims de justícia pública en relació amb uns màxims de felicitat de cadascun dels actors socials.

Ambdós, Habermas i Cortina, troben en l'espai públic de la societat civil, i per mitjà d'una raó pública entesa com a raó pràctica de caràcter intersubjectiu, un lloc comú de referència per a reflexionar sobre les relacions públiques dels ciutadans, a la cerca de

9. Alexis de Tocqueville, *La democràcia a Amèrica* [Jaume Ortolà, trad.], Barcelona, Riurau Editors, 2011.

fonaments de sentit per a la solidaritat social i sempre amb respecte escrupolós per la laïcitat institucional de l'Estat democràtic de dret.

Al capdavall, i per l'especial invisibilitat interessada i injustificable a Espanya de la qüestió, cal afegir també que aquest àmbit publicosocial és també el propi per a l'exigència de responsabilitats morals i polítiques als gestors del poder públic, de manera complementària, a les responsabilitats politicoinstitucionals i jurídiques exigibles dins les estructures de les institucions públiques (dimissions, responsabilitats penals...).

5.3. La raó anamnètica: recuperar la memòria històrica

Cal, doncs, un compromís diari amb un civisme obert constantment al diàleg, que faça possible el debat civilitzat, donar raons i arguments fonamentats, per a anar buscant, pam a pam, amb serenitat, des de la legítima pluralitat d'idees, una nova narració de la identitat valenciana ancorada en una ètica pública compartida.

Eixa és la via per a guanyar majors quotes de reconciliació social, una entesa bàsica en el si de la societat civil que, per a ser plena i autèntica, passa indefugiblement pel coneixement objectiu de la veritat històrica, però també, i en íntima interrelació, per la presa de consciència en l'imaginari personal i col·lectiu d'una memòria o fidelitat cap a les responsabilitats morals emanades dels fets del nostre passat, sense negligir les responsabilitats polítiques i fins i tot jurídiques que encara se'n puguen derivar.

Sens dubte, com diu el filòsof Reyes Mate, per a evitar el que ha passat durant segles i segles, l'oblit dels oprimits, des de l'Holocaust del poble jueu durant la

Segona Guerra Mundial, des d'Auschwitz, la humanitat té un «deure de memòria» perquè fets semblants no tornen mai més a passar. Així, a fi de construir ciutadania democràtica en qualsevol país, cal hui posar en pràctica eixe deure de memòria. Cal una justícia anamnètica, és a dir, una justícia que restaure la memòria de les víctimes.[10] En eixa tasca de fer memòria i de ser-hi fidels, la filosofia hermenèutica oberta a la dimensió de crítica social constitueix en els actuals temps postmoderns una eina fonamental.

Pel que fa al nostre xicotet país, a València, parafrasejant una cançó de Raimon, sí, és cert, «venim d'un silenci antic i molt llarg», un silenci respecte al descobriment i l'assumpció pel poble valencià de la seua pròpia història singular enmig del solar comú de les terres hispàniques compartit amb altres pobles. Però també, en consonància amb les denúncies d'historiadors com Julián Casanova pel que fa a la ignorància de la població espanyola sobre la seua història contemporània recent (arran la commemoració dels 75 anys del final de la Guerra Civil el proppassat 1 d'abril[11]), veus com la del filòsof José Luis López de Lizaga també evidencien com una identitat política democràtica mancada encara d'una imprescindible espessor històrica (plagada de silencis clamorosos!) requereix una condemna de les ideologies i dels règims antidemocràtics que formen part de la nostra història.[12]

10. Reyes Mate, *La herencia del olvido*, Madrid, Errata Naturae, 2008.
11. Julián Casanova, «La Guerra Civil que nunca se aprendió en las escuelas», *El País*, 1 d'abril de 2014.
12. José Luis López de Lizaga, «¿Quién se está quedando con nuestro pasado? Democracia y memoria histórica», *El Confiden-*

En aquest sentit, em sembla apropiat afegir que, per respecte a la pluralitat nacional i cultural de les Espanyes, no es tracta sols de remuntar-nos a la Constitució de Cadis de 1812 per a narrar els avatars posteriors de l'Estat liberal enfront dels seus enemics reaccionaris i davant els reptes llançats per l'avantguarda progressista; sinó que cal narrar la història completa de la formació i el desenrotllament de l'Estat modern als territoris hispànics des dels seus mateixos orígens: des de l'autoritarisme monàrquic dels Reis Catòlics —a títol d'unió dinàstica de distints regnes sobre un concepte merament geogràfic d'Espanya—, fins a l'actualitat. Puix la unificació ètnica i religiosa forçada amb l'expulsió successiva de jueus i moriscos, ensems amb la posterior reducció uniformitzadora al patró castellà de la Corona hispànica durant el règim formalment confederal dels Àustries i decididament centralista dels Borbons —*manu militari* inclosa—, formen part dels antecedents embrionaris d'un factor clarament antidemocràtic als nostres ulls: el nacionalisme espanyol d'Estat, construït històricament contra les Espanyes no castellanes. El nacionalisme espanyol d'Estat, un «nacionalisme inconfés i invisible» segons Ismael Saz o Carlos Taibo,[13] que es conforma amb ple-

cial, 27 d'abril de 2014. En línia: <http://blogs.elconfidencial.com/alma-corazon-vida/escuela-de-filosofia/2014-04-27/quien-se-esta-quedando-con-nuestro-pasado-democracia-y-memoria-historica_121229/> [Consulta: 17 d'octubre de 2014].

13. Vegeu: *Estudios sobre nacionalismo y nación en la España contemporánea* [Ismael Saz i Ferran Archilés, coords.], Zaragoza, Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2011; *La nación de los españoles: discursos y prácticas del nacionalismo español en la* época *contemporánea* [Ismael Saz i Ferran Archilés, coords.], València, Universitat de València, 2012; i també Carlos Taibo,

nitud de la mà del primer liberalisme constituent de Cadis, el qual va optar pel model jacobí francés en lloc del model federal nord-americà per por a la diversitat, per por al desmembrament de la llavors consagrada i nounada «nació espanyola». Un subjecte polític que llavors, recordem, quedava conformat per ciutadans de ple dret sud-americans i filipins, a més de castellans, bascos, catalans, valencians... Ací es troba l'origen de la dinàmica dels «separadors» que alimenta els «separatistes», ço és, aquells que rebutgen eixa dinàmica centralitzadora i homogeneïtzadora nefasta, la qual va alimentar en part les tres guerres carlistes del segle XIX, la desfeta finisecular de 1898 i el sorgiment dels nacionalismes perifèrics contemporanis a l'interior de l'Estat espanyol.

Finalment, afegim dues notes a tall de síntesi sobre la necessitat d'una memòria històrica que fonamente la democràcia actual en criteris de justícia.

Primer, tot el que hem dit sobre la memòria històrica no significa que la política en sentit ampli haja de substituir la investigació històrica, perquè la raó pública no afecta el coneixement dels fets històrics, sinó la seua interpretació públicament rellevant. Podem aplicar així a la memòria històrica la selecció inevitable de la raó pública, ja que, com tota identitat individual o col·lectiva, la identitat política democràtica requereix una apropiació selectiva i crítica de totes aquelles tradicions culturals i fets històrics compatibles amb la democràcia i els drets humans.

Segon, aquest procés de recuperació de la memòria col·lectiva ha de servir per a refusar sense ambigüitats

Nacionalismo español: esencias, memorias e instituciones, Madrid, Libros de la Catarata, 2007.

la violència i la barbàrie de la Guerra Civil, les atrocitats de la posterior i duríssima repressió d'Estat duta a terme pel franquisme i, fins i tot, per a aportar llum sobre una transició política a la democràcia que, tot i ser feliçment exitosa, ha estat idealitzada en excés com a procés polític i pel que fa al paper dels seus protagonistes.

És així que, en referència específica a la transició espanyola, d'un costat, s'oblida habitualment el context internacional i geopolític de la Guerra Freda i el consentiment de les superpotències d'aleshores per a garantir una eixida democràtica a la italiana, incorporació a les Comunitats Europees inclosa, en tot el flanc sud d'Europa, pensant conjuntament en Portugal, Espanya i Grècia. I, de l'altre costat, es deixa de banda el caràcter de concòrdia pragmàtica o de pau hobbesiana sense justícia històrica que va revestir. Puix la transició, en pro de l'assentament d'una nova democràcia amenaçada per distints perills d'involució o d'enfrontaments civils, féu taula rasa de les responsabilitats morals, polítiques i jurídiques del passat recent, en especial del patiment de les víctimes del franquisme. Però també va auspiciar des d'instàncies governamentals, i això és gravíssim, la creació de conflictes socials, com la virulenta i incívica «batalla de València» al voltant de la qüestió identitària valenciana. Factors, tots que permeteren salvaguardar la planificació, no mancada de dubtes i improvisacions que, des de Madrid, es preveia per al nou ordre polític democràtic.

5.4. Les exigències de regeneració democràtica

Una frase de Paul Ricoeur ens pot alliçonar respecte al caràcter d'una regeneració democràtica que faça

front a la crisi dels drets civils, polítics i socials que sofrim a hores d'ara en els nostres estats democràtics de dret. Deia el filòsof francés en el seu llibre *Ideologia i utopia*: «la filosofia hermenèutica sense un projecte d'alliberament és cega, però un projecte d'emancipació sense experiència històrica és vacu, està buit».[14]

És ací on es troba la necessària complementarietat en tensió entre la tradició i la modernitat, la qual ha d'alimentar qualsevol pretensió reformista de les nostres democràcies amb uns ideals normatius a l'horitzó. D'aquesta manera, em sembla que el nucli de qualsevol regeneració democràtica passa per l'afermament de la dignitat de la persona humana i del seu valor absolut, així com per la promoció de la seua llibertat, limitada per l'imperatiu del bé comú cap a la igualtat i pel compromís social cap a la solidaritat.

Un pensament arrelat en l'humanisme personalista que sorgeix «de» i «des de la persona» com a realitat individual; que, des del pluralisme ideològic, recorda el valor de la família i de la societat civil enfront de l'Estat i promou associacions civils i cossos intermedis; que reivindica un Estat democràtic i social de dret fort en la defensa dels drets fonamentals dels ciutadans i en la promoció dels deures cívics i, alhora, limitat per l'imperi de la llei i per una separació de poders aprofundida, garant d'una major transparència dels afers públics i de la lluita contra la corrupció.

Un pensament personalista i comunitari que, a més a més, defén el valor de la interrelació i la comunicació entre cultures i religions ensems amb la definició

14. Paul Ricoeur, *Ideología y utopía* [Alberto Luis Bixio, trad.], Barcelona, Gedisa, 1994, p. 260.

plural i solapada d'identitats com a base per a la gestió de la creixent multiculturalitat.

Un pensament personalista que aposta pel principi d'organització social subsidiària nascut del respecte a l'autonomia de la persona, a la societat civil i al voluntariat, però que fixa també a l'Estat dues exigències: *ad intra*, l'acostament de la gestió dels assumptes públics a la ciutadania a través de la descentralització política i administrativa, l'impuls del municipalisme i la concessió d'autogovern a les minories nacionals, i *ad extra*, el foment d'un federalisme internacional que consolide la col·laboració entre estats i el camí cap a unes sobiranies compartides a escala supraestatal en benefici de la pau entre els diferents pobles.

Un pensament personalista que, enfront del capitalisme financer desbridat, planteja la fixació de límits i normes rigoroses al mercat, com també l'impuls de l'economia cooperativa, de l'autogestió i del crèdit solidari.

Un pensament personalista que, en fi, defensa una laïcitat positiva de l'Estat en relació amb la religió i rebutja tota mena de totalitarismes polítics, en la mesura que s'oposa a l'Estat ètic hegelià i a la religió civil quan s'erigeixen en àrbitres del bé i el mal i exigeixen un compromís social en consciència als ciutadans.[15]

15. Cf. Ernesto J. Vidal Gil, «Persona, sociedad y Estado en el pensamiento de Don Luigi Sturzo» i Giancarlo Galeazzi, «Le sfide del personalismo oggi», en *Colligite Fragmenta. Repensar la tradició cristiana en el món postmodern*, València, Universitat de València, 2014, p. 323-345 i 555-564.

5.5. El subjecte sociopolític «poble valencià»: *Demos*/*ethnos* i federalisme

Té raó l'historiador Antoni Furió quan afirma que «en tota identificació nacional han jugat un paper determinant, molt més que els materials que les nodreixen (materials lingüístics, culturals, etnogràfics...), les narratives històriques que les elaboren i les reprodueixen».[16] De fet, eixos relats narratius són claus, perquè permeten interrelacionar hermenèuticament, de forma raonable, *ethnos* i *demos*. L'*ethnos* és el conjunt de materials objectius que vénen donats o sedimentats per la convivència humana —sovint no lliures de traces de domini o imposició al llarg del temps—; com, per exemple, la llengua, la cultura, la història compartida, l'espai econòmic comú, l'estructura social similar... Materials que, interpretats de manera coherent, creen sentit de comunitat humana. Mentre que el *demos* és el factor contractual o de voluntat democràtica que, com un plebiscit de cada dia, convenç i persuadeix la mateixa societat de l'assumpció i reafirmació constant de la seua adscripció identitària.

El *demos* és l'element més important per a legitimar les diverses interpretacions de la identitat col·lectiva. Però l'*ethnos* proporciona uns materials objectius per a eixa construcció identitària.

En un marc democràtic com el nostre, el *demos* és l'element més important, el que expressa la legitimació social majoritària a favor o en contra de les

16. Antoni Furió, «Repensar el país: un discurs alternatiu sobre la nació», a *País Valencià, segle xxi. Vint-i-una reflexions crítiques*, València, 2009, p.138.

diverses interpretacions sobre la identitat col·lectiva presents en la societat, l'element sobre el qual s'ha de basar, en perspectiva de constructivisme sociològic, el procés de conscienciació identitària. Malgrat tot, l'*ethnos* expressa també una legitimitat material, en la mesura que aporta els materials objectius per a eixa construcció identitària. Sense ells, difícilment es pot elaborar un relat narratiu que done sentit i coherència a uns pretesos lligams comunitaris.

Fins i tot, i això és un factor nou i força important, respecte a la consideració de l'*ethnos*, un autor de clara empremta il·lustrada i republicana com J. Habermas ha desistit finalment de considerar la religió i les identitats comunitàries com a atavismes irracionals o residus premoderns tendencialment eliminables per la modernitat sociopolítica i ha passat a postular que són fonaments prepolítics importants a l'hora de crear solidaritats socials i, per tant, substrats culturals presents en la societat civil que el posterior contracte sociopolític té el deure d'ajudar a preservar, sense que això afecte la laïcitat o neutralitat de l'Estat en matèria de valors socials.[17]

A casa nostra, socialdemòcrates com Joan Romero i Joaquín Martín Cubas, quan plantegen un federalisme plurinacional i asimètric com a model alternatiu a la fallida de l'Estat autonòmic, també afirmen que «les nacions culturals existeixen i resisteixen i seguiran presents en el nou context globalitzat. [...] Eixa circumstància obliga a imaginar democràcies cada vegada més refinades en termes nacionals i culturals, a entendre el pluralisme nacional com un valor que

17. Jürgen Habermas, *Entre naturalismo y religión*, Barcelona, Paidós, 2006.

cal protegir des de les institucions. [...] Desconéixer, negar l'evidència o pretendre reconduir la qüestió a través de discursos postnacionalistes [o de patriotisme constitucional excloent de la diversitat] és contraproduent, a més d'inútil».[18] Al remat, crec que Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón encerta plenament quan diu que «una nació és una comunitat inventada, però inventada perquè hi ha raons per a fer-ho, factors carregats d'afectes. És una comunitat que diu: 'Nosaltres volem ser distints i volem ser reconeguts com a tals'. Això és una nació, un plebiscit quotidià entorn d'això. Que siga un Estat independent o no ho siga és secundari».[19]

Si anem al cas concret que ens ocupa, el poble valencià és un subjecte sociopolític fràgil, definit per una singularitat amarga per incerta, voluntàriament secundari i amb una posició subordinada a Espanya, electoralment donat a enfortir majories en clau sucursalista (sense un espectre consolidat de forces polítiques autòctones i independents), i a més a més, per a major debilitat, atresora una textura interna complexa, plural i desarticulada. Tot un cub de Rubik perquè l'hermeneuta es calfe el cap a l'hora de construir una narrativa que cohesione internament el país dels valencians i li done possibilitat de sobreviure com una comunitat social diferenciada, que es replantege la seua posició subordinada i enervant en l'esfera políti-

18. Joaquín Martín Cubas, José A. Pérez, Joan Romero, Margarita Soler i José M. Vidal, *El federalismo plurinacional. ¿Fin de viaje para el Estado autonómico?*, Díaz&Pons, 2013, pp. 42-43.
19. «Entrevista a Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón por Victoria Prego» a *El Mundo*, 9 de juny de 2013.

ca, empobridora en l'esfera econòmica i despersonalitzadora en l'esfera identitària.

I, inevitablement, toca fer-ho ara, perquè València és una de les peces clau del tauler d'escacs del poder territorial espanyol, una de les poques que es poden moure quan altres ja estan clarament decantades. Una peça que pot ajudar a decantar la balança en un sentit o en un altre. Com per tots és sabut, a Espanya s'ha reobert el debat territorial, un dels grans desafiaments històrics encara irresolt que s'ha arrossegat durant segles.

Dos fets principals ho han provocat. D'una banda, la fallida de la doctrina autonòmica del «café per a tots», que, en generalitzar el procés autonòmic a través de distints acords sotmesos a la conjuntura de les majories parlamentàries del moment, ha aigualit i negat l'asimetria inicial d'inspiració històrica reconeguda a la carta magna de 1978 entre nacionalitats històriques i regions. I, d'altra banda, la sentència 31/2010 del Tribunal Constitucional que va amputar substancialment l'Estatut de Catalunya de 2006, aprovat amb una triple legitimació democràtica: Parlament de Catalunya, Corts Generals espanyoles i referèndum popular. Aquest últim fet, en la pràctica, suposà, per obra del Tribunal Constitucional a instàncies del recurs d'inconstitucionalitat presentat pel PP, l'avortament de la via catalana, inspirada pels germans Maragall, cap a la reforma constitucional en clau federal a través de la reforma prèvia de l'Estatut català.

Bé, tot açò ha dut a un escenari de xoc de postures aparentment irreconciliables, que, tanmateix, es retroalimenten: un neocentralisme agressiu i desacomplexat lligat al seu *alter ego*, un independentisme recentment enrobustit a Catalunya davant l'espoli

fiscal, la discriminació crònica en la inversió pública de l'Estat i els atacs constants des de Madrid als trets identitaris de les nacionalitats perifèriques. Tot i això, com a alternativa inajornable, possibilista i dialogant, sembla que comença a sentir-se una incipient i encara tímida recerca de noves fórmules asimètriques i cooperatives d'inspiració federalista —com ara, el debat intern sobre la qüestió territorial al PSOE que, tot i les pressions jacobines i centralistes, es va concretar en un document aprovat en juliol del 2013 on s'aposta per una modificació de la constitució en clau federal, però, ai!, sense reconéixer la pluralitat nacional d'Espanya.

En efecte, no és qüestió, doncs, d'enganyar-nos a nosaltres mateixos, lamentablement, Espanya és un Estat amb textura federal, però sense cultura federal. I això s'observa diàriament.[20] Resta encara molt de camí a fer a fi que, en clau federalista, es plasme constitucionalment la «unitat en la diversitat», la qual exigeix, junt amb el principi de reconeixement dels drets individuals dels ciutadans lliures i iguals, la consagració d'un principi de territorialitat referit als drets col·lectius de les nacionalitats històriques. En

20. En aquest sentit, Ferran Archilés afirma que, en la Constitució de 1978, la «idea de nación española se redefinió [com a subjecte històricament preexistent al mateix acte jurídic constitutiu] aceptando un principio de descentralización que afecta a la estructura territorial del Estado, pero no desde un postulado ni de federalismo explícito ni de plurinacionalidad». Així, l'Estat autonòmic, amb les seues transformacions politicoinstitucionals posteriors, ha esdevingut un model de descentralització politico-administrativa amb «fets diferencials» o, el que seria el mateix, un «no federalisme» asimètric *de facto*. «La Constitución de 1978 y la idea de nación española», en *Naciones y Estado. La cuestión española*, València, Universitat de València, 2014, pp. 15-49.

conseqüència, aquests canvis en gestació propensos al federalisme, a la llarga, han de passar la seua prova de foc: el dificilíssim abandó del discurs nacionalista espanyol, el de l'Espanya unificada per Castella, i l'assumpció sincera a l'altiplà castellà d'una visió plural dels pobles que conformen les Espanyes, a l'estil de l'iberisme republicà, del moviment regionalista i federalista europeu o del carlisme «progressista» de Carles Hug de Borbó-Parma. En aquest punt, evidentment, «la Transició [a la democràcia], amb la seua amnèsia o desmemòria forçoses, voluntàries, va ser una oportunitat perduda».[21] ¿Serà ara possible en el marc d'una segona transició marcada, entre altres assumptes, pel debat territorial i les exigències creixents de participació ciutadana en la presa de decisions públiques (dret a decidir de les nacionalitats històriques inclòs)?

Resumint, sembla que, pel que respecta a la relació

21. Aquestes paraules pronunciades per l'historiador Antoni Furió expressen ben bé l'escepticisme, compartit per molts, sobre la viabilitat d'eixe desitjable canvi de mentalitat. Reproduïsc la cita completa: «Fonamentar una ciutadania i fer-ho des del coneixement històric hauria estat una empresa intel·lectual i política lloable, a la manera del patriotisme constitucional propugnat i argumentat per Habermas i altres autors, sobretot en una Espanya postfranquista que, com l'Alemanya sorgida de la Segona Guerra Mundial, havia patit una experiència traumàtica. Tanmateix, aquest nou patriotisme que es vol cívic o polític, ni és nou ni és només cívic i polític, sinó que continua albergant, reproduint acríticament, un alt component de material identitari, d'essencialisme nacional i nacionalista. A part que, al contrari que l'alemany, no ha fet autocrítica del passat recent –i en aquest sentit la Transició, amb la seua amnèsia o desmemòria forçoses, voluntàries, va ser una oportunitat perduda [...]». Antoni Furió, «Inquisició preventiva», a *L'Espill*, núm. 45, hivern 2013-2014, p. 144.

Catalunya-Espanya, ens trobem davant quatre eixides concretes a la problemàtica plantejada: 1) involució recentralitzadora; 2) trencament independentista; 3) manteniment de l'Estat de les autonomies actual amb alguns canvis estètics o de major calat; 4) segona transició cap a un model federal, desitjablement de pluralisme nacional; opció cap a la qual sembla optar també el PNB, sempre que es respecte la singularitat asimètrica basca, segons recents declaracions dels seus dirigents en la celebració de l'*Aberri Eguna* del 2014.

Aleshores, al bell mig d'aquest escenari, a un actor fins ara voluntàriament secundari, com és el poble valencià, bé li vindria replantejar-se la seua posició política subordinada i mandrosa que resulta de l'hegemònic regionalisme sucursalista. I això, valorant com a objectiu a treballar la quarta eixida, la federalitzadora en clau plurinacional, com a més equilibrada amb la trajectòria històrica del poble valencià, sense descartar com a mal menor la tercera, el manteniment de l'*statu quo* actual. Ja que, sens dubte, fent un exercici de realisme polític, les dues primeres eixides tindrien la mateixa conseqüència nefasta: la pèrdua greu d'autogovern en perspectiva recentralitzadora, un major empobriment i dependència econòmica i la desfeta uniformitzadora dels nostres trets identitaris en el marc nacional espanyol de matriu castellana.

Davant l'esgotament del model autonòmic actual que, paradoxalment, sembla haver-nos dut al mateix punt de sortida de finals de la dècada de 1970, tot i l'experiència de més de 30 anys d'autogovern que ha estat ben profitosa, calen, doncs, propostes federalistes des del valencianisme en clau hispànica i europea i amb perspectiva de gestionar sobiranies compar-

tides multinivell des de l'aplicació del principi de subsidiarietat.

Així mateix, per a contrarestar la sòlida tradició unificadora a Espanya, cal redescobrir, com a antecedent inspirador, la nostra tradició política més genuïna, el pactisme de l'antiga Corona d'Aragó, per a federalitzar l'Estat que engloba les Espanyes, per a mediterraneïtzar-lo en sentit metafòric i inserir-lo més encara en Europa. En aquest sentit, m'agradaria fer només una cita històrica sobre Frederic Furió Ceriol, que, abundant més, podria estendre's a altres personatges com Francesc-Xavier Borrull —que va defensar la recuperació dels Furs de València a les Corts de Cadis de 1812 amb òptica girondina— o Vicent Boix —que, durant la primera meitat del segle XIX, arreplegant l'argument foralista, el lligà a un liberalisme progressista, demòcrata i federalista anunciant la Renaixença en la línia de Constantí Llombart. Bé, en el segle XVI, Frederic Furió Ceriol, inspirat pel pactisme foral, zelós de l'autonomia territorial i amerat de l'esperit de concòrdia erasmista, enmig del debat sobre l'organització interna de la Corona hispànica a principis del regnat de Felip II —aguditzat arran la rebel·lió dels Països Baixos en 1566 i la urgència de cercar el seu millor acomodament politicoinstitucional—, plantejà a *Concejo y Consejeros del Príncipe* una solució alternativa al domini i la centralitat sufocants, cada volta majors, de Castella. Tal com destaca l'hispanista J. H. Elliot a *La España imperial*: «Como era lógico esperar de un valenciano, las proposiciones de Furió derivaban de la tradición imperial aragonesa en la que cada territorio conservaba su estructura consti-

tucional propia y sus leyes y fueros. Para él, el imperio parece ser una especie de organización federal».[22]

És així que, sent constructius i amb un punt d'il·lusió esperançada, als valencians ens cal llegir el futur en clau federalista, valorant propostes puntuals com la del federalisme plurinacional i asimètric de Joan Romero, Joaquín Martín Cubas, Vicent Soler[23] o Manuel Alcaraz[24], com la de la Commonwealth catalanovalenciana de Josep V. Boira pel que fa a l'articulació socioeconòmica de l'eix mediterrani o com la fórmula política de cirurgia puntual de Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón que, des de l'assumpció de l'«Espanya gran» de Prat de la Riba, tan gran que

22. J. H. Elliot, *La España imperial. 1469-1716*, Barcelona, Vicens-Vives, 1987, p. 278.

23. Vicent Soler, «Algunes claus per a superar la invisibilitat dels valencians al segle XXI», en *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià...*, *op. cit.*, pp. 453-466.

24. Manuel Alcaraz aposta per repensar globalment i reconstruir institucionalment una visió *forta* de l'Espanya plural, amb una tendència cap al reticular en els imaginaris col·lectius. Així diu: «En ese esquema la única respuesta técnica que se me ocurre es avanzar a un sistema federal que aporte transparencia, equilibrio, suficiencia financera y participación de los Estados federados en la conformación de la voluntad del Estado federal. Sistema federal que incluya elementos confederales acotados desde el mismo texto constitucional y que exprese la plurinacionalidad intrínseca de España. El pacto constituyente, desde este punto de vista, tendría dos momentos: uno del *demos*, del pueblo español en su conjunto, y otro del *demoi*, de los pueblos preconstituidos nacionalmente. Para avanzar en esta línea, por cierto, habría que desterrar, de una vez por todas, el mito, tan infundado, que defiende que *España es como si fuera ya* un Estado federal, cuando las diferencias, en el orden competencial y en la contribución de las partes a la conformación del Estado general compuesto, son más que notables.» («Construcción y decadencia del Estado autonómico», en *Naciones y Estado...*, *op. cit.*, p. 83).

puga albergar distintes identitats nacionals diverses, defensa l'aprovació d'una 5a disposició addicional a la Constitució per a encabir una relació federal amb Catalunya a imatge de la 1a disposició addicional, referida als territoris forals.[25] ¿Per què no una 6a disposició addicional per a València? Això dependria i molt, de la força de voluntat democràtica que expressara el poble valencià com a subjecte polític. En qualsevol cas, no hem de perdre el nord que sembla indicar que, siga quina siga la solució plantejada al debat territorial a Espanya en els pròxims temps, vindrà, si no suggerida o proposada, almenys recolzada i avalada per la Unió Europea, i, en eixe sentit, el més raonable i factible és que siga de signe federal, com la mateixa essència del projecte europeista.

Al País Valencià no és ara el temps de replicar, per inconfessables motius electoralistes, els camins errats, mistificadors i ja gastats de l'anticatalanisme espanyolista, els quals no trauen cap a res més que a un *revival* minvat del ja quasi extingit conflicte identitari. Cal, això sí, mantenir viva la memòria amarga de la convulsa transició democràtica valenciana; camp d'actuació d'un antagonisme desigual quant a legitimitat dels fins i mitjans a l'abast dels seus contendents, camp de lluita d'un franquisme sociològic violent i impune (emparat fins i tot pels ressorts de poder de l'Estat en contra dels nous principis democràtics) enfront del maximalisme pancatalanista, criticable en els seus postulats nacionalistes però profundament democràtic i modernitzador, com ha demostrat *a posteriori* la

25. Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón, *Derechos históricos y Constitución*, Madrid, Taurus, 1998.

seua important empremta en l'esdevenir del país.[26] En fi, almenys és una bona notícia que l'actual valencianisme cívic i moderat haja païtcríticament, en gran mesura gràcies a l'influx dels discursos de tercera via, l'herència intel·lectual sobre la qüestió nacional valenciana de Joan Fuster, sens dubte, el pensador valencià més rellevant del segle xx.

En l'actual moment històric, el que seria bo per a dotar d'un major grau de cohesió identitària a aquesta *Comunidad*, amb escàs sentiment de comunitat de sentit i de vida, seria transformar el valencianisme en un marc comú de valors compartits per la gran majoria de valencians i, transversalment, pel nombre més ampli de forces polítiques nostrades. I això des d'una pluralitat de matisos que, desbordant extensament l'estricte discurs nacionalista valencià, poguera també plasmar-se en termes federalistes o d'un autonomisme molt més aprofundit que l'actual. Un nou paradigma valencianista que superara l'autonomisme purament formal i de forta empremta provincial, que ha provocat un dels graus més dèbils d'identificació autonòmica a Espanya i de major nacionalisme espanyolista. Un nou paradigma valencianista que es convertira en una nova narració del país ben assentada, alhora, sobre dos pilars imprescindibles i integrats, el *demos* i l'*ethnos*, ço és, la voluntat democràtica i la identitat històrica i cultural.

Una identitat històrica i cultural que, com ha demostrat la postmodernitat, no és prepolítica o essenci-

26. Vegeu, entre altres, Alfons Cucó, *Roig i blau: la transició democràtica valenciana*, Alzira, Tàndem, 2002 i Vicent Flor, *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana*, Catarroja, Afers, 2011.

alista, sinó raonable i en construcció permanent, i de la qual no es pot prescindir a l'hora de definir els valencians com a nacionalitat històrica, com sembla fer alguna recent proposta, paradoxalment inspirada en l'obra fusteriana, com la d'Antoni Rico.[27] Aquest, emmirallant-se en Catalunya, planteja de nou el marc nacional dels Països Catalans amb l'influx de les terceres vies, és a dir, amb mentalitat d'autonomia policèntrica de cadascun dels seus membres. Però, atenció!, sense basar-se en la llengua, la cultura i la història per considerar-los arguments essencialistes *per se*, sinó sols justificant-se en el *demos*, el dret a decidir i la tradició de l'humanisme republicà i de l'anarquisme llibertari, sumat a un principi utilitarista dels interessos comuns de tota mena de l'arc mediterrani. Pel que fa a l'ús del principi filosòfic utilitarista, per cert, poc compatible amb la cultura universalista dels drets humans, podríem preguntar a Antoni Rico el següent: ¿hi ha alguna cosa més útil que parlar en castellà al País Valencià? ¿Hi ha alguna cosa més útil que acceptar acríticament i còmodament la identificació majoritària dels valencians amb el regionalisme autonomista?

Bé, en tot cas, en referència a la qüestió nacional valenciana, és bo i motiu d'alegria que l'intel·lectualisme fusterià més ortodox vaja obrint-se sincerament al debat i abandone no sols la ficció de monopoli de la veritat sobre la identitat valenciana, sinó també el bandejament conscient i arrogant que fins ara ha practicat respecte a altres opcions valencianistes ben fonamentades. Com ha comentat fa poc l'escriptor

27. Antoni Rico, *No tots els mals vénen d'Almansa. Una revisió crítica de la construcció dels Països Catalans* [pròleg de Jordi Muñoz], Lleida, Edicions el Jonc, 2014.

Enric Sòria, per a afrontar els reptes del futur més pròxim, als valencians ens és imprescindible enriquir el panorama teòric sobre la qüestió identitària i nacional nostrada. Un grapat d'interpretacions ben ajustades sobre el fet diferencial valencià, en discussió entre elles, vindrien molt bé.[28] Com ocorre, per altre costat, en qualsevol altra comunitat humana normal quan, en perspectiva històrica, hom s'interroga sobre què és i què vol arribar a ser en un futur més o menys pròxim. I precisament en eixe punt de trobada, en el debat públic i per mitjà d'una acció necessàriament cooperativa i interdisciplinària, ja que no podem esperar la vinguda de cap figura cabdal i il·luminadora com la de Joan Fuster, hi caben tots els que aporten arguments raonables i contrastats des de la legítima i encomiable diversitat de postures.

Per la meua part, sóc del parer que un nou paradigma valencianista, que integre intel·ligentment allò que afecta els interessos materials més prosaics i indefugibles de l'economia, que a hores d'ara passen per la vertebració de l'eix mediterrani i per un més adequat finançament autonòmic, ha de mirar cap a l'ús de les ètiques dialògiques i de l'hermenèutica crítica com a instruments de debat públic proporcionats per la filosofia moral i política actual. La qual cosa permetria, de segur, aconseguir el desitjat enfortiment del teixit de la societat civil valenciana, i també fonamentar millor el dret de lliure decisió de la comunitat política que formem els valencians a partir de la constitució històrica del nostre sistema polític.

Una constitució històrica, en sentit juridicomaterial, que, cal recordar-ho amb molt d'èmfasi a l'hora

28. Enric Sòria, «Identitats», *El País*, 8 d'abril del 2014.

de perfilar el fet diferencial valencià, és hereva de l'època foral del Regne de València, i que fou truncada per la nova planta borbònica, però reclamada insistentment a través d'un fil històric que no es va trencar mai, ni tan sols durant el segle XVIII i principis del segle XIX, i fou restablida formalment en part pel dret positiu, primer, per mitjà del Consell Preautonòmic del País Valencià —òrgan democràtic històricament preconstitucional— i, finalment, per mitjà de l'autogovern autonòmic reconegut per la Constitució espanyola de 1978, amb els antecedents fracassats de la II República. Una constitució històrica de caràcter juridicomaterial que ens atorga entitat com a subjecte polític i jurídic. Però que, tot i poder-se deduir de la denominació «nacionalitat històrica» present a l'Estatut vigent, ens és reiteradament negada pel discurs polític oficial a Espanya, el qual, mitjançant una interpretació constitucional molt restringida, reserva eixa consideració de «nacionalitat històrica» només per a Catalunya, País Basc i Galícia.

Al capdavall, pareix que la via del federalisme i de la reivindicació dels drets històrics del poble valencià podria complementar i auxiliar bé la defallida voluntat col·lectiva dels valencians i les valencianes a l'hora de bastir un nou argumentari potent que ens permeta no sols comprendre'ns millor a nosaltres mateixos com a comunitat humana en el segle XXI, sinó també buscar una relació més constructiva, en tensió constant, amb el conjunt de pobles hispànics i europeus, cridats, inevitablement, a una convivència en comú cada volta més estreta.

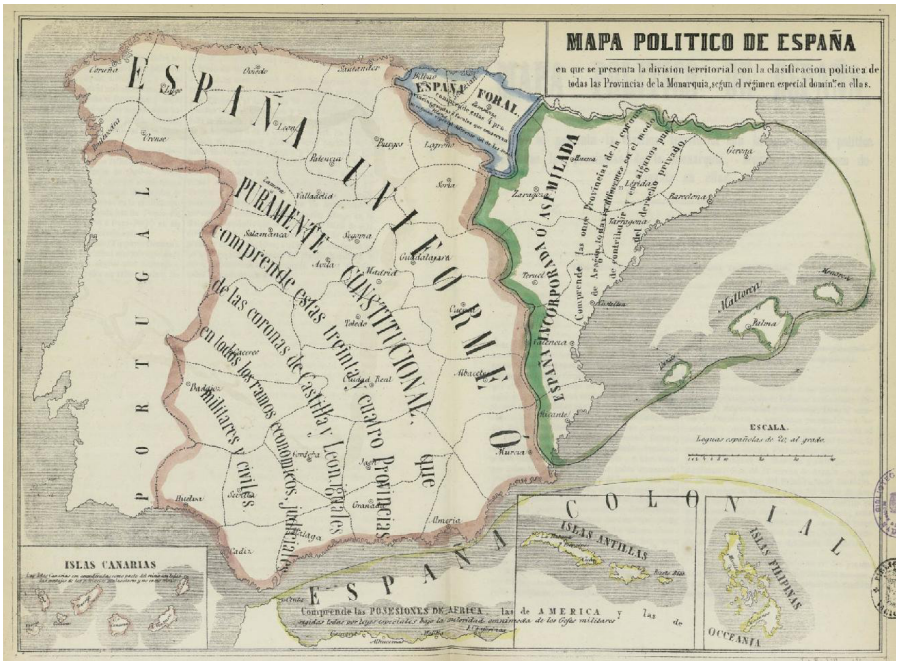

Il·lustració: Mapa polític d'Espanya de Francisco Torres Villegas (1852), on es mostra la constitució juridicomaterial històrica de les Espanyes, que és el substrat territorial sobre el qual s'han legislat les diferents constitucions formals des de la de 1812 fins a l'actual de 1978. València apareix dins l'«Espanya incorporada o assimilada».[29]

29. Recentment, Rafel Company ha lamentat que aquest mapa politicojurídic, que albira *de facto* la plurinacionalitat d'Espanya, no anara acompanyat en el moment de la seua publicació d'un mapa etnogràfic explícit. Evidentment, és un encomiable desideràtum, però no deixa de ser conscientment una extrapolació anacrònica des de la nostra visió actual, la qual no es correspon amb la d'una època anterior al sorgiment dels nacionalismes polítics contemporanis a l'Estat espanyol. Rafel Company, «Torres Villegas, 1852 i 1857: un mapa cèlebre, un mapa inexistent», a *Revista de Catalunya*, núm. 286, abril-maig-juny de 2014, p. 66-82.

6. Addenda estratègica final

Després d'haver detallat la proposta d'un «republicanisme cívic valencià», ja per a acabar, amb pretensió didàctica i de contrast d'idees, em sembla apropiat fer referència al número de març del 2014 de la revista *Saó*, la qual dedicà el seu «Quadern», que aprofundeix cada mes en un tema especial, a la identitat valenciana. Francesc Martínez Sanchis hi afirma que al nostre país coexisteixen almenys cinc visions identitàries diferents en l'esfera social: el fusterianisme clàssic, les terceres vies, el blaverisme, la visió estatutària estricta i l'espanyolisme. La seua caracterització seria la següent:

- Fusterianisme clàssic: Proposa la «reconstrucció nacional» del País Valencià en clau essencialista dins del marc dels territoris de parla catalana, on pot integrar-se en el projecte polític dels Països Catalans.

- Terceres vies: El País Valencià/València com a projecte nacional i polític propi, que integra les característiques culturals catalanes predominants com també les castellanes i aragoneses presents en certes comarques. Aquest model assumeix el fusterianisme només en la part cultural i lingüística, però no en el vessant polític.

- Blaverisme: La Regió Valenciana/Comunitat Valenciana com a projecte regional propi dins d'Espanya amb una llengua diferent de la catalana reduïda a simple element folklòric, avançant en el procés de castellanització social, i amb

un discurs xenòfob anticatalanista molt encés i agressiu. Ús retòric, sense càrrega política, de l'antiga denominació Regne de València.

• Visió estatutària estricta i formal: Segueix l'Estatut d'autonomia. València/Comunitat Valenciana com a comunitat autònoma espanyola en un Estat compost i descentralitzat. València com a territori amb una història institucional diferenciada amb llengua pròpia, però respectant la unitat lingüística del valencià-català per mitjà de l'acció normativa de l'AVL.

• Nacionalisme espanyol uniformista: La Regió Valenciana/Levante (terme totalment despersonalitzador) com a regió de l'única nació espanyola, en la qual participa essencialment de la cultura castellana, aportant solament un element cultural folklòric (gastronomia, festes pròpies, valencià com a llengua pròpia a eliminar progressivament en el seu ús social...). Aquesta visió i la del blaverisme es troben ben a prop, tot i que, durant els últims anys, comença a traure el cap un nacionalisme espanyol nu, castellanitzador i centralista sense vergonya, que prescindeix del discurs blaver com a disfressa o escut legitimador. Eixa opció no cal referir-la únicament i necessàriament a la ultradreta, també hi ha partits democràtics sense màcula que, emparats en un liberalisme clàssic o en la visió jacobina francesa de la «nació de ciutadans», la defenen de forma oberta i abrandada, com ara UPyD.

Diu també Francesc Martínez que, de moment,

s'emporta la palma la visió estatutària formal, amb un fort empelt de blaverisme. De fet, a pesar que el nacionalisme valencià constitueix una minoria social qualitativament molt influent, el CIS constata que l'autopercepció identitària que més ha pujat, d'un 54 % en 1984 a un 63 % en 2011, és la «identitat dual», és a dir, aquells que se senten tan espanyols com valencians.

Si agafem doncs aquest estudi sociocultural com a expressió de la realitat actual, ¿quina estratègia podria seguir l'articulació de la proposta per a un «republicanisme cívic valencià», és a dir, per a un nou paradigma valencianista d'ètica pública amb voluntat de reconfigurar la identitat pròpia?

L'estratègia, i amb açò finalitzem, podria plasmar-se en els següents punts:

- Deixar arrere els plantejaments nacionals del fusterianisme clàssic de caràcter pancatalanista, ja depurats en gran mesura pel valencianisme sociopolític gràcies a l'aportació de Joan Francesc Mira i de les terceres vies, i heretar del discurs fusterià, amb una nova perspectiva policèntrica o federalista, sobretot l'esperit democratitzador en clau moderna i la defensa de la unitat lingüística, cultural, d'espai de comunicació i d'interessos socioeconòmics entre els diferents territoris de parla valenciana-catalana a l'eix mediterrani.

- Un valencianisme dialògic, que parteix de la contribució de les terceres vies, hauria d'afirmar el poble valencià com a subjecte sociopolític bàsic de l'acció política i de la identitat pròpia. I, a més, des de paràmetres federalistes, hauria

de bregar per assolir l'absorció transformadora del model dominant d'estatutisme formal. Així, s'hauria d'acceptar la unió del patriotisme valencià amb un «patriotisme constitucional», entés, no com a «gàbia de ferro jurídica» en mans dels poders centrals de l'Estat en contra dels nacionalismes perifèrics, sinó com a marc institucional flexible que permeta al poble valencià una inserció federal dins d'Espanya i d'Europa.

- Tot l'anterior hauria de servir per a erosionar i, en últim terme, transformar, tant com es puga, el regionalisme hegemònic en ver «patriotisme valencià». És a dir, més en concret, hauria de servir per a contrarestar i laminar al màxim la influència del blaverisme anticatalanista a manera de versió del nacionalisme espanyolista a València, escindint-lo de l'autonomisme estatutista estricte que li dóna legitimitat i desemmascarant clarament la seua autèntica essència antivalencianista i uniformitzadora en clau castellana.

Publicacions de la Fundació Nexe
www.fundacionexe.org/publicacions

Col·lecció Demos

1. ***La política lingüística al País Valencià.*** *Del conflicte a la gestió responsable*, de Susanna Pardines i Nathalie Torres.
2. ***El finançament dels valencians.*** *Una insuficiència històrica*, de Rafael Beneyto Cabanes.
3. ***Valencians i democràcia.*** *Del malestar a la proposta*, de Carlos Villodres Iglesias.
4. ***Una nova planta per als valencians.*** *Possibilitats i límits per a l'organització política i administrativa del País Valencià dins la Constitució de 1978*, d'Andrés Boix Palop.
5. ***El darrer cicle immobiliari al País Valencià.*** *O el progrés de la misèria*, de Josep Lluís Miralles i Garcia.
6. ***La ciutat construïda.*** *Del pla urbanístic al procés ciutadà*, de David Estal, Ramon Marrades i Chema Segovia. Pròleg de Josep Sorribes.

Col·lecció Àgora

1. ***Valors per a un republicanisme cívic valencià.*** *Idees per a l'acció del valencianisme*, de Joan Alfred Martínez.
2. ***L'endeutament dels ajuntaments valencians i les retallades a l'autonomia local (2010-2013)***, de Rafael Beneyto Cabanes.

Amb l'Editorial Afers

Nació i identitats. Pensar el País Valencià, Vicent Flor (editor).

fundació nexe

missió

La Fundació Nexe té com a missió contribuir a la millora i al progrés de la societat valenciana mitjançant la generació, la difusió i el debat d'idees.

fundadors

Els fundadors de la Fundació Nexe són l'Associació Cívica Valenciana Tirant lo Blanc i diverses persones a títol individual.

objectius

Tenim la voluntat d'estendre la consciència nacional valenciana a la majoria de la població del País Valencià per a assolir el màxim d'autogovern i de cohesió social possibles. Volem aprofundir en el funcionament democràtic de les nostres institucions, i volem potenciar els trets culturals, lingüístics, socials i econòmics propis del poble valencià.

www.fundacionexe.org
nexe@fundacionexe.org

valors

La Fundació Nexe vol promoure la cooperació entre els agents socials en clau valenciana, democràtica, oberta i plural, transformadora i moderna. Aquestes són els valors que ens defineixen.

temes

Tractem múltiples temes que s'estructuren al voltant de tres eixos, sempre pensats en un marc valencià i global:

- enfortiment de la democràcia i de la cohesió social
- economia i sostenibilitat
- identitat, cultura i patrimoni

activitats

Els objectius de la fundació es duen a terme per mitjà de diferents activitats: seminaris, jornades, presentacions de llibres, tertúlies, publicacions, convocatòries de beques i premis, etc. El principal mitjà de comunicació és la pàgina web fundacionexe.org. Mensualment enviem un butlletí digital en què s'informa de totes les novetats, al qual us podeu subscriure en la pàgina web.

Amb el suport de:

TLB
TIRANT LO BLANC

Col·lecció Àgora, núm. 1
Director acadèmic: Vicent Flor i Moreno

Primera edició: febrer del 2015

© del text: Joan Alfred Martínez i Seguí
© d'aquesta edició: Fundació Nexe (www.fundacionexe.org)

Imatge de portada: Kazimir Malévitx, *Suprematisme. Volums pintorescs en moviment* (1915), Stedelijk Museum, Amsterdam.

Producció: Jaume Ortolà
www.riuraueditors.cat
Carrer de l'Agregació, núm. 1, 2n 1a
08041 Barcelona

ISBN: 978-84-943249-1-8
Dipòsit legal: B. 4035-2015

#AgoraNexe1

fundació nexe

Idees per a la societat valenciana del futur